

บทคัดย่อ

ในสังคมไทย แม้จะมีการพูดถึงเรื่อง “เกษตรยั่งยืน” กันมานานพอสมควร ตลอดจนมีการให้คำนิยาม ความหมายไว้พอสมควร แต่การวิเคราะห์ “ความยั่งยืน” ของระบบใดๆ นั้น ต้องพิจารณาการกระจายตัวคุณสมบัติต่างๆ ของระบบ ปฏิสัมพันธ์ของคุณสมบัติต่างๆ บนการกระจายตัว และพื้นฐานของเวลา รวมทั้งต้องพิจารณาความสัมพันธ์ของระดับชั้นต่างๆ ของระบบไปพร้อมกันด้วย ขณะเดียวกัน การทำความเข้าใจเกษตรยั่งยืนระบบใดระบบหนึ่ง จำเป็นต้องมีมุมมองหลายมิติ ตั้งแต่ปรัชญา หลักการ ปัจเจกและองค์การที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนตัวเทคโนโลยีและการจัดการที่ใช้ ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาวิจัยและมีฐานความรู้เชิงระบบ เพราะการที่มีมุมมองที่แคบ อาจไม่สามารถเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติที่บรรลุเป้าหมายได้ ซ้ำอาจจะก่อให้เกิดความสับสนอีกด้วย

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีการพัฒนาการทำการเกษตรที่เคลื่อนตัวเข้าสู่ “เกษตรยั่งยืน” หลายรูปแบบ โดยการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ เอกชน เอ็นจีโอ ตลอดจนการรวมตัวของกลุ่มเกษตรกรเอง ซึ่งมีทั้งที่สนใจเน้นในเรื่องเทคโนโลยี กระบวนการ ปรัชญา กลุ่ม เครือข่าย โดยเฉพาะในมุมมองของเทคโนโลยีที่น่าสนใจ คือ การลด ละ เลิก การใช้สารพิษ ในการทำการเกษตร และหันมาใช้สารชีวภาพทดแทน ซึ่งมีหลากหลายและใช้เป็นทั้งปุ๋ยและสารไล่ศัตรูพืช เช่น ปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ น้ำส้มควันไม้ นอกจากนี้ในหลายพื้นที่มีการพัฒนาเป็นเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะข้าวอินทรีย์ซึ่งมีแหล่งผลิตสำคัญอยู่ที่ภาคอีสาน ตลอดจนผักปลอดพิษและผักปลอดสารพิษ ซึ่งกระจายตัวอยู่ทั่วไปในภูมิภาคนี้ แต่ยังคงเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับการเกษตรทั่วไป

ทั้งนี้รูปแบบการปฏิบัติของเกษตรยั่งยืนก็มีหลากหลาย เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรถาวร เกษตรธรรมชาติ การปลูกพืชกับป่าไม้ มีการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือเครือข่ายของเกษตรกรเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ทั้งกลุ่มที่เพิ่งเริ่มต้น ยังไม่เข้มแข็ง และที่ก่อเกิดมานานแล้ว จึงมีสมาชิกเครือข่ายกว้างขวาง ที่น่าสนใจคือ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งให้ภาพของเครือข่ายชาวบ้านที่สอดคล้องกันด้วยปรัชญาในเรื่อง การพึ่งตนเอง ความยั่งยืน และการปฏิบัติที่ค่อนข้างชัดเจน และกำลังมีการขยายตัวอย่างมีระบบ

ขบวนการเคลื่อนไหวดังกล่าว ถือเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่พยายามแสวงหาทางออกจากกับดักของการพัฒนาในยุคบริโภคนิยมและโลกาภิวัตน์ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุล ทำให้ชาวบ้านหรือเกษตรกรพึ่งตนเองไม่ได้ และก่อให้เกิดวิกฤติด้านต่างๆ ในสังคมไทย ขบวนการเคลื่อนไหวเรื่องเกษตรยั่งยืนภาคอีสาน ที่เกิดจากหน่วยงาน องค์กร เครือข่ายต่างๆ จึงเป็นความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนแนวทางการผลิตภาคเกษตรมาเป็น “ระบบเกษตรยั่งยืน” ที่มีเป้าหมายเพื่อความอยู่รอดของชุมชน สังคมทุกด้าน โดยมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับเครือข่าย ทั้งภายใน ระหว่างชุมชนและนอกชุมชน ที่สำคัญขบวนการเคลื่อนไหวดังกล่าว ได้สะท้อนถึงการสร้างวาทกรรมของขบวนการประชาชนระดับรากหญ้า ไม่ว่าจะเป็นในเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้าน เครือข่าย การเมืองภาคประชาชน และงานวิจัยท้องถิ่น เป็นต้น ที่ปรากฏผ่านประเด็นเนื้อหา หรือกิจกรรม ความเคลื่อนไหวต่างๆ อย่างหลากหลาย อาทิ ปุ๋ยชีวภาพ-สารชีวภาพ เมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน ตลาดทางเลือก ความมั่นคงด้านอาหาร เหล้าพื้นบ้าน การพัฒนาทุนของชุมชน เป็นต้น